

HUSSERLOVA TRANSCENDENTÁLNA FENOMENOLÓGIA A DESCARTES I

MILOVAN JEŠIČ, Ústav humanitných vied PF UPJŠ, Košice

JEŠIČ, M.: Husserl's Transcendental Phenomenology and Descartes I
FILOZOFIA 61, 2006, No 5, p. 387

Similarly to Husserl's gradually developing view of the fundamental phenomenological questions also his relationship to the philosophy of R. Descartes and to the history of philosophy as a whole underwent several changes. There is for example his shift from stressing (Descartes') *universal attempt at doubt to misunderstanding of Descartes' own discovery of ego*. Husserl sees Descartes' methodical skepticism as a crucial historical impulse for articulating his own conception of *epoché*. Descartes' methodical skepticism and Husserl's putting in brackets the general thesis about the existence of the world show the closest parallel between their philosophical doctrines. Further, similarly to Descartes Husserl also aims at reforming the philosophy of his time; in Descartes' *Meditations on first philosophy* he finds the way leading to transcendental phenomenology. However, there are also differences in their projects of universal philosophy. While for Descartes the model of his *mathesis universalis* is mathematical science, Husserl aims – with far reaching consequences – at creating transcendental phenomenology as a strictly scientific philosophy which must offer a fundamental organon to all other sciences and thus enable them to undergo fundamental reforms.

1. Zložitost' a mnohostrannosť Husserlovho diela. Podľa českého filozofa L. Majora sa filozofické myslenie v prvých desaťročiach 20. storočia vyznačuje istou zvláštnosťou. „Vynárajú sa rôzne filozofické *renesancie*, t. j. pokusy oživiť súčasné ochabujúce myslenie kritickou obnovou starších významných, ale zabudnutých či obchádzaných filozofií“ ([1], 841). Ide tu o obnovu a *znovuoživenie* záujmu o Hegelovu, Fichteho či Schellingovu filozofiu. Mimo pozornosti filozofov však nezostal ani filozofický výkon francúzskeho mysliteľa R. Descarta. Mnohí autori sa nechávajú viac či menej inšpirovať jeho tvorbou, avšak najviac sa o „rehabilitáciu Descartovej filozofie zaslúžil E. Husserl“ ([1], 841).

Tu vzniká zaujímavá situácia. Naozaj sa Husserl zaslúžil o *rehabilitáciu Descartovej filozofie*? Je pravda, že aj vďaka nemu sa opäť *prebúdz*a k životu myslenie, ktoré sa zrodilo pred tristo rokmi. Descartova filozofia opäť uzrela svetlo sveta, aby sa stala predmetom filozofického záujmu. Ale sám Husserl túto ambíciu – obrodu Descartovej filozofie – nemá! Rozhodujúcim motívom jeho celoživotného snaženia je *vysvetliť fenomenológiu ako jedinú nositeľku nároku na univerzálnu platnosť*. Descartova filozofia, jej „rehabilitácia“, resp. „renesancia“ mu slúži len ako *prostriedok na zdôvodnenie vlastného filozofického zámeru*. Hovoríme preto o *pseudo-rehabilitácii* Descartovej filozofie, ktorá znamená, že sa tu nemyslí na Descarta, ale

predovšetkým na budovanie fenomenológie.

Filozofické „*renesancie*“ sú reakciou na aktuálnu situáciu, v ktorej sa ocitla filozofia na prahu 20. storočia. Snaha oživiť minulé filozofické učenia je úzko spojená s identifikovaním *krízy európskeho ľudstva*. Husserl je presvedčený, že spoločenstvo európskych národov treba *vyliečiť*. „Európske národy sú choré a Európa sama... je v kríze“ ([2], 333). Opäť raz nastala situácia, keď „návrat do minulosti má zachrániť súčasnosť“ ([1], 842). Nie je „snád“ jedine plodnou renesanciou – pýta sa Husserl v práci *Karteziánske meditácie* – „práve tá, ktorá prebúdzá k životu Descartovej *Meditácie*: nie aby ich prevzala, ale aby najskôr zo všetkého odhalila najhlbší zmysel ich radikalizmu v obrate k *ego cogito...*“ ([3], 11). Husserl je v práci *Karteziánske meditácie* (na rozdiel od *Krízy*) presvedčený, že „*renesancia*“ Descartovej filozofie je vo vzťahu k prehĺbujúcej sa kríze modernej spoločnosti plodná a aktuálna.

Otázka „*renesancií*“ *filozofickej tradície* má svoje miesto len v kontexte celku Husserlovho filozofovania. Ešte predtým preto treba poukázať na skutočnosť, že proces formovania jeho filozofie je „nepochybne zložitý a viacvrstvový problém“ ([4], 144; pozri aj [5], 812; [6], 9; [7], 109; [8], 84). Podľa A. Mokrejša môžeme rozdeliť Husserlovu tvorbu, resp. výstavbu jeho fenomenologickej filozofie na tri základné obdobia. „Prvú etapu predstavujú *Logické skúmania*, predovšetkým piate a šieste skúmanie druhého dielu, ktoré rozvíjajú brentanovský podnet intencionality zážitkov a upozorňujú na existenciu dvojakeho názoru, zmyslového a kategoriálneho. Druhú zreteľnú fázu reprezentuje utváranie koncepcie fenomenológie ako transcendentálneho idealizmu, ako to Husserl publikoval v prvom dieli *Idey k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii*. Tretiu a záverečnú etapu budovania fenomenológie v Husserlovom chápaní možno vymedziť ako obdobie, keď si Husserl zreteľne uvedomuje odlišnosť svojho chápania od koncepcie M. Heideggera a sústavne sa začína venovať problematike intersubjektivity a tematike sveta prirodzeného života ako významného vodidla pri analýze krízy európskych vied“ ([9], 29 – 30).

Pre tvorbu *raného Husserla* je typické, že *odmietol dejiny filozofie*. Bol presvedčený, že môžeme zavrhnúť *balast storočí filozofickej tradície* a začať poznávať absolútne od začiatku. Husserla zaujíma predovšetkým skutočnosť, ako sú nám predmety *dané*, avšak v ranej fáze svojej tvorby chcel túto *danosť* oslobodiť od časového prúdenia; *akoby časové prúdenie už bolo ukončené, kým sa nám obsahy vedomia dávajú*. Zmena koncepcie v Husserlovom diele súvisí s problematikou *času* (pozri [10]). Práve *čas a časovosť* otvorili „pred Husserlom ďalšiu nekonečnú prácu...“ ([7], 110; pozri aj [8], 83). Témy *neskorého Husserla* – intersubjektivita, dejiny, prirodzený svet a pod. – sa nevyznačujú „zvratom vo vývoji, ale šírkou, v ktorej sa náhle mohli fenomenologicky ukázať veci doposiaľ nepredpokladané“ ([7], 95). V súvislosti so *zložitou a mnohostrannou* Husserlovho diela poukazuje I. Blecha ešte na jednu zaujímavú skutočnosť. Tá súvisí s tým, že sa Husserlovi začali jeho podklady k práci „rozrastať pod rukami. Bolo potrebné prechádzať ďalšie a ďalšie rukopisy, často sta- ré desať aj dvadsať rokov. Tie mali rôznu úroveň, takže ich bolo treba dopĺňovať, prepisovať, odznova štylizovať. *Spolu dohromady však postavili do iného svetla aj to, čo už bolo hotové*“ [kurzíva M. J.] ([7], 109).

Od roku 1897 začal Husserl pracovať na *veľkom spise*, ktorý mal byť namierený proti *subjektivisticky psychologizujúcej logike*, teda proti stanovisku, ktoré Husserl predtým (ešte ako Brentanov žiak) zastával. Týmto *veľkým spisom* mali byť *Logické skúmania* (1900 – 1901). „V *Logických skúmaniach* ide o projekt čistej logiky, zjavne už na fenomenologických základoch...“ ([7], 31). *Logické skúmania* ponechali fenomenológii platnosť *deskriptívnej psychológie*. „Túto deskriptívnu psychológiu, chápanú ako empirickú fenomenológiu, však treba odlišiť od *transcendentálnej fenomenológie*... To, čo bolo v mojich *Logických skúmaniach* označené ako deskriptívne psychologická fenomenológia, sa však týka len sféry zážitkov vzhľadom na ich reálny obsah... Vo fenomenológii, ktorá usiluje o teóriu poznania, v bytostnej náuke o poznaní (a priori) je však *empirický vzťah vyradený* [kurzíva M. J.]. Takto vyrastá *transcendentálna fenomenológia*, ktorá je vlastne tým, čo bolo v *Logických skúmaniach* vyložené len zlomkovito“ ([11], 13).

Prvý diel *Logických skúmaní* je venovaný kritike psychologizmu, pričom rozhodujúcou myšlienkou druhého dielu je nájsť *koreláciu* medzi subjektívnym prežívaním a ideálnymi predmetmi, t. j. odpoveď na otázku, *akým spôsobom vstupuje idealita všeobecného do toku reálnych psychických zážitkov a ako sa môže stať majetkom poznania mysliaceho subjektu*. Táto Husserlova práca vyvolala „veľmi pozitívny ohlas, ostro kontrastujúci s neúspechom *Filozofie aritmetiky*. Bola hojne čítaná a komentovaná a dnes je považovaná za vrchol prvej vývojovej fázy Husserlovej filozofie“ ([7], 40).

V práci *Idea fenomenológie* (1907) podal Husserl prvýkrát vysvetlenie *fenomenologickej redukcie*, ako aj základné myšlienky *konštitúcie predmetu vo vedomí*. „Husserl dával najavo, že je touto... metódou [fenomenologickou redukciou – M. J.] živo zaujatý, a bolo zrejmé, že už vtedy bol presvedčený o jej užitočnosti. Jej rozpracovanie pochopil ako svoju životnú úlohu. Cítil, že postúpil v tomto smere oveľa ďalej ako jeho predchodcovia, a s vnútorným uspokojením dúfal, že je na stope veľkej veci“ ([7], 40). Zavedením *fenomenologickej redukcie* chcel Husserl všetko transcendentné označiť „indexom neplatnosti, t. j. jeho existencia, jeho platnosť ako taká sa nesmie predpokladať, alebo nanajvýš len ako *fenomén platnosti*“ ([11], 18).

Pokiaľ ide o *intencionalitu vedomia*, už v roku 1907 Husserl píše, že jedine „transcendentálna fenomenológia je fenomenológia *konštituujuceho vedomia*“ ([11], 13). Iba transcendentálna fenomenológia môže podľa neho postihnúť konštituovanie predmetu vo vedomí, čím sa otvára pole noeticko-noematických štruktúr vedomia.¹

V tejto práci sa Husserl prvýkrát vracia k R. Descartovi, „g é n i o v i“ – ako sa neskôr vyjadril v *Kríze* –, „ktorý p o l o ž i l z á k l a d y celej novovekej filozofie“ ([2], 95). *Aktualizačnú rovinu* Husserlovho premýšľania predstavuje v tomto smere *idea vedy, ktorá nám poskytuje posledné a jasné poznanie*. „V prvom okamihu budeme na rozpakoch, či je takáto veda vôbec možná. Ak spochybňuje každé poznanie“ – pýta sa Husserl –, „ako potom môže začať, keď každé poznanie, zvolené za výcho-

¹ K rozlíšeniu intencionálnych aktov (noesis) a intencionálnych predmetov poznania (noema) pozri najnovšie prácu ([12], 106 a n.).

disko, súčasne problematizuje?“ ([11], 16). Veda, ktorá spochybňuje svoju najvlastnejšiu schopnosť (schopnosť poznania), sa ocitá v situácii, keď nemôže vôbec začať. Každý poznatok, ktorý je zvolený za východisko, zároveň spadá do sféry pochybnosti. Tieto ťažkosti sú podľa Husserla len zdanlivé, lebo poznanie, ktoré je spochybnené, sa samo ani *nepopiera*, ani nepredstavuje čosi v *každom ohľade* pochybné.

V tejto situácii sa Husserl obracia na Descarta. „Tu nám posluži ako začiatok *Descartova úvaha o pochybnosti*: Bytie *cogitatio*, bytie zážitku počas prežívania v jednoduchej reflexii tohto zážitku, je nepochybné; nazerajúce priame uchopenie a držanie *cogitatio* je už poznanie, *cogitationes* sú prvé absolútne danosti“ ([11], 16).

Keď Husserl pokračuje vo svojich úvahách ďalej, zisťuje, že *pole absolútnych fenoménov* ho dostatočne neuspokojuje. Jedinou vecou, ktorá mu pomôže posunúť sa o krok ďalej, je *ideujúca abstrakcia*. „Jej výsledkom sú... *species*, podstaty, a tým je... povedané oslobodzujúce slovo: veď hľadáme práve nazerajúcu jasnosť o podstate poznania“ ([11], 19). Túto jasnosť získame podľa Husserla vyzdvihnutím všeobecných predmetností získaných *cogitationes*. „Uskutočňujeme tento krok nadväzujúc na Descartovu úvahu o jasnej a zreteľnej percepcii. Existencia každej *cogitatio* je zaručená jej *absolútnou samodanosťou*, jej danosťou v čistej evidencii. Kdekoľvek máme čistú evidenciu, čisté nazeranie a uchopovanie určitej objektivity, v ktorom je priamo ona sama daná, všade tam máme rovnaké oprávnenie, rovnakú neproblematickosť“ ([11], 19).

Podľa Husserla je základom všetkého pochopenie *zmyslu absolútnej danosti, absolútnej jasnosti o tom, že niečo je dané*. Transcendentálna fenomenológia vždy operuje s pojmom evidencie; absolútne nazerajúcej evidencie, ktorá zachytáva *veci v nich samých*. „V jej objave v určitom zmysle spočíva historický význam Descartovej úvahy o pochybovaní. Avšak“ – podotýka Husserl – „u Descarta tento objav a jeho strata splyváli v jedno“ ([11], 21). Potom, čo sa Husserl vyrovnal s psychologickým vysvetlením evidencie, nerobí „nič iné, ako to, čo bolo obsiahnuté v tejto prastarej intencii [Descartovej pochybnosti – M. J.]“ ([11], 21).

Po uvedení problematiky redukcie, evidencie a konštitúcie predmetov vo vedomí sa Husserl snaží o vymedzenie *absolútnej istej pôdy*, na ktorej by bolo založené všetko platné (pravdivé) poznanie. Základným východiskom je označenie celého sveta, fyzickej aj psychickej prírody, indexom problematickosti.. „K ich bytiu, k ich platnosti sa nevyslovujeme“ ([11], 33). Aj tu si Husserl pripomína *karteziánsku úvahu o pochybovaní*. Tá je založená na tom, že ak pochybujeme, je nepochybné, že sme to *my*, ktorí pochybujeme. Husserl prenáša túto istotu na *cogitatio*, lebo je „absolútne jasné a isté, pokiaľ ide o vnímanie samo, že to a to vnímam, a pokiaľ ide o súd, že o tom a tom súdim, a pod.“ ([11], 34). V tomto momente si Husserl uvedomuje *rozdiel* medzi Descartovou a jeho vlastnou *cestou za pravdivým poznaním*, resp. svojím (Husserlovým) vnímaním *Descartovej filozofickej misie*. „Descartes“ – píše Husserl v práci *Idea fenomenológie* – „vypracoval tieto úvahy za iným účelom [kurzíva M. J.]; s určitými úpravami ich však môžeme použiť aj tu“ ([11], 34). Toto svoje stanovisko Husserl zopakuje aj v práci *Idey k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii* (pozri [13], 66). Upozorňujeme na túto skutočnosť preto,

lebo Husserl – predovšetkým vo svojich neskorších prácach – obviňuje Descarta zo zlyhania v tomto rozhodujúcom momente. Husserlove vyjadrenia z prác *Idea fenomenológie* a *Idey k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii* však takéto hodnotenie filozofie francúzskeho mysliteľa nepripúšťajú.

Po uskutočnení *gnoseologickej redukcie*, po vylúčení všetkého transcendentného, sa nám podľa Husserla otvára pole čistých fenoménov poznania. Môžeme ich teraz „študovať“ a ustanoviť vedu o čistých fenoménoch, *fenomenológiu*“ ([11], 44 – 45). Tu sa však objavuje pochybnosť o možnosti fenomenológie a o možnosti kritiky poznania, ktorá je od nej zjavne závislá. Husserl sa tento *klamlivý kruh* pokúša rozplieť opäť s Descartovou pomocou. Uvažuje tu nad možnosťou použiť Descartovo podloženie evidencie *cogitatio* istotou *clara et distincta perceptio*. Tu chce nadviazať a zároveň uskutočniť spolu s Descartom aj „ďalší krok; čokoľvek, čo je ako jednotlivé *cogitatio* dané cez *clara et distincta perceptio*, s tým všetkým môžeme pracovať“ ([11], 47). S prihliadnutím na štvrtú a piatu meditáciu však Husserl odmieta Descartov spôsob, ktorým je táto *clara et distincta perceptio* potvrdzovaná. Preto: „Budme teda veľmi skeptickí, alebo radšej kritickí“ ([11], 47).

Husserlova práca *Filozofia ako prísna veda* (1911) je zaujímavá predovšetkým z hľadiska jeho vzťahu k dejinám, resp. dejinám filozofie. V tejto práci úplne vyradil *historicko-filozofické vedenie zo záujmu filozofa*. Táto skutočnosť je zaujímavá aj preto, lebo Husserl dlhé roky prednášal dejiny filozofie na univerzitách v Halle, Göttingene aj Freiburgu. Osobitnú pozornosť venoval príprave cvičení a seminárov k Descartovým *Meditáciám*.

V práci *Filozofia ako prísna veda* je Husserl ešte presvedčený, že „filozofmi sa nestaneme pomocou filozofii. Zostať stáť len na historickom, zotrvať v historicko-kritickej činnosti a chcieť dosiahnuť eklektickým spracovaním alebo anachronickou renesanciou filozofickú vedu – to všetko sú len beznádejné pokusy“ ([14], 378). Toto stanovisko E. Husserla sa stane v jeho neskorších prácach predmetom tvrdej sebakritiky.

V roku 1913 vychádza Husserlovo dielo *Idey k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii* (1. diel). Táto práca je mnohými filozofmi považovaná za *základný pokus o rozvrh fenomenológie v jej klasickej podobe*. V *Ideách* dochádza v Husserlovej tvorbe k výraznému posunu oproti *Logickým skúmaniam*. V *Logických skúmaniach* nebol podľa Husserla dosiahnutý *najvyšší stupeň jasnosti*. Ukázalo sa, že oblasť *a priori* matematického poznania treba rozšíriť o výskum *univerzálného a priori* možných svetov vôbec. „Základná odlišnosť od predchádzajúcich Husserlových výskumov spočíva v tom, že zatiaľ čo v *Logických skúmaniach* bol dôraz položený na opis imanentných aktivít s tým, že ich odkaz na intencionálny predmet, ktorý držia, bol len informatívny a nepriamy, v *Ideách* je venovaná pozornosť rovnocenne intencionálnym aktivitám aj ich pólom a na význame začína naberať práve táto *korelácia*“ ([7], 73).

Husserlova iniciatíva z *Idey* – založenie *apriórnej vedy o vedomí* – býva označovaná ako odklon od tém, ktoré rozvinul v *Logických skúmaniach*. V tejto súvislosti však W. Biemel upozorňuje, že táto tendencia sa u Husserla objavuje už v predná-

v prednáškach z roku 1907 (t. j. v práci *Idea fenomenológie*). Preto treba „korigovať tvrdenie, že Husserl prešiel k idealizmu až vo svojich *Ideách k čistej fenomenológii I* (1913)“ ([15], 14). Podobne aj I. Blecha konštatuje, že sa „predovšetkým vo svojich prednáškach, ktoré sa stali podkladom *Ideí k čistej fenomenológii a fenomenologickej filo- zofii* [kurzíva M. J.] začal od tém, ktoré rozvíjal v *Logických skúmaniach*, postupne odkláňať. Poslucháči mali dojem, že upadá do neprijateľného idealizmu“ ([7], 55).

Pre Husserlovu recepciu Descartovej filozofie v jeho *Ideách* platí, že aj „tam, kde nie sú priame odvolania sa na Descarta, odkazujú jednotlivé prostriedky, ktorými sa oblasť čistého myslenia má stať prístupnou, jednoznačne na prvky Descartovej metodologickej skepsy“ ([5], 817). V *Ideách* už mohla „fenomenológia z descartovskej iniciatívy – na svojej vlastnej pôde, prostriedkami násobiacimi vzdialenosť od historického vzoru – začať nezadržateľne rozvíjať problémy, ktoré boli všeobecnou formuláciou vlastných otázok a odpovedí“ ([5], 827).

Husserlovo *primknutie* k Descartovi v *Ideách* úzko súvisí so snahou o *vyzátvorkovanie generálnej tézy o existencii sveta*. Podľa Husserla nás táto téza akoby uspávala. Ide tu o to, že sme zvyknutí prijímať ako samozrejmé niečo, čo sa má ako samozrejmé vykázať až neskôr. „V rámci generálnej tézy prijímame ako samozrejмый *fakt existencie* – priradíme prostredníctvom neho index *bytia* všetkým veciam a nezamýšľame sa nad tým, či je takéto priradovanie legitímne“ ([7], 74). Husserl podobne ako Descartes na chvíľu opúšťa našu vieru v realnosť bytia, ktorá sa zdá byť najskôr bezprostredne *daná*. Takéto dočasné, metodické *vyzátvorkovanie generálnej tézy o existencii sveta* nazýva Husserl *epoché*. Koncepcia fenomenologickej metódy, *epoché*, sa stáva oblasťou *najprísnejšieho paralelizmu medzi filozofickými učeniami Husserla a Descarta*.

Avšak Descartov *všeobecný pokus o pochybovanie* má *úplne iný účel* ako Husserlova snaha o *vyzátvorkovanie platnosti bytia objektívneho sveta*. Descartes ním chce, konštatuje Husserl, vydobýť „absolútne nepochybnú sféru bytia“ ([13], 66). Aký je teda vzťah medzi *Descartovým všeobecným pokusom o pochybovanie* a *Husserlovým vyzátvorkovaním generálnej tézy o existencii sveta*? Husserl síce nadväzuje na Descartov *akt pochybovania*, ale zároveň zdôrazňuje, že *univerzálne pochybovanie*, tak ako ho realizoval francúzsky filozof, je len *metodickou pomôckou*, prostredníctvom ktorej môžeme *vyzdvihnúť isté body, ktorým evidentne treba prostredníctvom tohto pokusu pomôcť na svetlo*. M. Bayerová preto upozorňuje, že v *Ideách* dochádza k *posunu* „oproti predchádzajúcej argumentácii, hlavne z *Die Idee der Phänomenologie...*, v tom, že Descartov *Zweifelsversuch* má slúžiť [v *Ideách* – M. J.] už len ako metodická pomôcka“ ([5], 819).

V nadväznosti na *Descartovo pochybovanie* chce Husserl vyzdvihnúť *predovšetkým fenomén vyzátvorkovania, vyradenia platnosti bytia prirodzeného sveta*. „V pokuse o pochybovanie, ktorý sa napája na tézu, a, ako predpokladáme, na nejakú určitú a trvalo zastávanú tézu, sa *vyradenie* uskutočňuje v modifikácii a spolu s modifikáciou antitézy, totiž s *predpokladaním nebytia*, ktoré teda tvorí spoločný podklad pokusu o pochybovanie. U Descarta to prevažuje do tej miery, že jeho univerzálny

pokus o pochybovanie možno označiť vlastne za pokus o univerzálnu negáciu. Od tohto tu odhliadame, nezaujímajú nás všetky analytické zložky pokusu o pochybovanie, teda ani jeho exaktná a vyčerpávajúca analýza“ ([13], 67).

V práci *Idey k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii* chce Husserl dospieť k opisu *regiónu čistého vedomia* prostredníctvom „principiálnej odlučiteľnosti celku prirodzeného sveta od oblasti vedomia, od zážitkovej sféry bytia“ ([13], 97). Najskôr sa zdá, že *rozhodujúcu oblasť Husserlovho záujmu, sféru vedomia*, môžeme označiť pomocou Descartovho *cogito*. Ale „Descartes... chápal cogito tak široko, že zahrňovalo každé *vnímam, spomínam si, sprítomňujem vo fantázii, súdim, cítim, túžim, chcem...*“ ([13], 73). Preto Descartes, hoci v *jadre jeho Meditácií je tajomstvo čistého ja obsiahnuté*, nedokázal podľa Husserla *toto tajomstvo odhaliť*, nedokázal dospieť k *založeniu apriórnej vedy o vedomí*.

Prvá filozofia (1923/1924) je jedinou Husserlovou prácou v jeho zobraňovaných spisoch, ktorá je venovaná výlučne dejinám filozofie. Vo vzťahu k Descartovej filozofii sa tu sústreďuje prevažne na *egologickú problematiku*. *Descartov obraz* je tu podobný (ak nie totožný) s tým, ktorý predstaví v *Karteziánskych meditáciách* a v *Kríze*. Husserl je presvedčený, že *Descartes síce dosiahol dôležitú východiskovú pôdu, ale nedokázal ju správne identifikovať*. Inými slovami: Descartes podľa Husserla *vôbec nevedel, čo vlastne objavil!*

Husserlova práca *Formálna a transcendentálna logika* (1929) bola spracovaná vo veľmi krátkej dobe, pričom „druhú časť logických spisov z tejto doby ponechal Husserl v Landgrebeho starostlivosti a už ju nedokončil“ ([7], 119). Význam logických spisov *neskorého Husserla* spočíva predovšetkým v tom, že „odkrývajú v špecifickom uhle pohľadu význam prirodzeného sveta“ ([7], 119).

V *Úvode k Formálnej a transcendentálnej logike* vyjadruje Husserl presvedčenie, že *vedecko-teoretické problémy sú hlavnou témou našej* (t. j. *Husserlovej*) *epochy*. V tejto súvislosti sa znovu odvolával na Descarta. „Ak snahy o odôvodnenie vedy sprevádzali v podobe logických reflexií novú vedu 17. storočia, týkalo sa to aj Descarta“ ([5], 825).

Husserla podobne ako Descarta v jeho dobe neuspokojoval stav vtedajšej vedy. Ani jeden z nich nepovažoval filozofiu vo svojej dobe za dostatočne prísnu a radikálnu. Problematika *budovania vedy na absolútnych základoch* sa teda stáva prvou a hlavnou úlohou, ktorú si na začiatku filozofickej cesty pred seba kladú obaja filozofi. K Descartovi a jeho filozofii sa Husserl opäť vracia v práci *Karteziánske meditácie* (1931). Táto práca nemá historickofilozofický charakter – nakoniec ani *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia* nie je výlučne historickofilozofickou prácou –, pričom Husserl tu vníma Descartovu filozofiu výhradne v súvislosti s vlastným filozofickým učením. Túto skutočnosť si uvedomuje aj on sám, keď v *Kríze* píše, že „každý filozof sa v danej filozofickej etape zamýšľa nad sebou samým a obracia sa na filozofov súčasných aj minulých. O tomto všetkom sa vyslovuje, v takomto vyrovnávaní upresňuje a upevňuje *svoje vlastné stanovisko* [kurzíva M. J.] a ujasňuje si svoju vlastnú aktivitu...“ ([2], 94). Husserlove historickofilozofické skúmania sa preto vyznačujú tým, „že ich podriadil svojim *fenomenolo-*

gickým záujmom“ ([4], 147).

Pri analýze Descartovej filozofie v *Karteziánskych meditáciách* dospel Husserl k presvedčeniu, že vnútorná potencia karteziánstva nie je ani zďaleka vyčerpaná. Súhlasíme však s názorom L. Majora, ktorý píše, že tu (v *Karteziánskych meditáciách*) „preháňa [kurzíva M. J.] ako v kladnom hodnotení, tak aj v kritike“ ([1], 847). Myslíme si, že tento moment sa ešte výraznejšie prejavuje v Husserlovej práci *Prvá filozofia*. Musíme si teraz položiť otázku: Aký dôvod má Husserl na to, aby *preháňal* raz v kladnom hodnotení, inokedy v kritike? Odpoveď na túto otázku dostaneme, keď odlíšime to, čo je pre Husserla z Descartovej tvorby *nasledovaniashodné*, a čo je naopak *zavádzajúce*.

Kladné stanovisko zaujíma Husserl k Descartovej snahe o výstavbu *univerzálnej vedy*, resp. *filozofie*. V neposlednom rade tiež prijíma Descartov objav *ego cogito*. Avšak podoba tejto univerzálnej vedy (t. j. univerzálnej vedy ako „mathesis universalis“) a Descartova „*chybná sebaiinterpretácia*“ sú pre Husserla dôvodom na tvrdú kritiku. Ide dokonca až tak ďaleko, že vidí za *správnou sebaiinterpretáciou*, t. j. uchopením *čistého ega*, *netušené možnosti*, v porovnaní s ktorými je Descartov objav len čímsi povrchným (pozri [2], 101). Husserl si neobyčajne váži Descartov prínos do filozofického vedenia, resp. fenomenologickej filozofie, ale rovnako – a možno ešte viac – jeho filozofiu odmieta.

V práci *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia* (1936) opravuje svoje stanovisko z práce *Filozofia ako prísna veda*, v ktorom striktné odmieta historicko-filozofické skúmanie, resp. nepovažuje ho „za hlavný prameň produktívneho filozofického uvažovania“ ([4], 145). Riešenie základných problémov tejto práce si už Husserl nevie predstaviť bez dejinnofilozofického kontextu. Teraz už tvrdí : „Každý filozof *čerpá z dejín* minulých filozofov, čerpá z dávnejších filozofických spisov ak čerpá aj z diel nedávno vydaných ...“ ([2], 552). Filozof sa vždy musí *stretnúť s dejinami*, ktoré sú pre filozofa „duchovným dedičstvom, a samozrejme obdobne chápe [filozof – M. J.] aj iných mysliteľov, s ktorými je v styku a s ktorými filozofuje v kritickom priateľstve a nepriateľstve“ ([2], 555). Motív *kritického priateľstva a nepriateľstva* sa u Husserla objavuje v podobe výzvy na adresu filozofov prítomnosti, aby vnímali *filozofovanie* ako *spolufilozofovanie*. Každý *filozof minulosti* sa pre nás – filozofujúcich – stáva *partnerom* vo filozofickom dialógu, ktorý s ním vedieme. V každom mysliteľovi by mala byť, myslí si Husserl, prítomná dejinná tradícia ako *duchovná usadenina* (pozri [2], 555). Poznanie dejín filozofie smeruje podľa neho potom k sebaPOCHopeniu a nájdeniu cesty, ktorou sa uberáme my sami a spolu s nami aj celé ľudstvo.

V práci *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia* podrobuje Husserl kritike aj svoje predchádzajúce stanovisko (z *Ideí k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii*) ku *karteziánskej ceste*. Oveľa kratšia cesta k *transcendentálnej epoché*, ako ju uviedol vo svojich *Ideách k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii* a ktorú nazýval „*karteziánskou cestou*“ (chápanou totiž ako získanú len myšlienkovým zahĺbením do karteziánskej epoché z *Meditácií* a jej kritickým očistením od Descartových predsudkov a omylov), má veľkú nevýhodu v tom,

že aj keď akoby skokom vedie ihneď k transcendentálnemu ego, predsa vynáša toto ego na svetlo – keďže sa vylučuje akákoľvek predbežná explikácia – tak, ako keby bolo zbavené obsahu, takže sme na začiatku bezradní, čo sa tým má získať...“ ([2], 177).

Medzi Husserlovou interpretáciou Descarta v *Karteziánskych meditáciách* a v *Kríze európskych vied a transcendentálnej fenomenológie* existuje istá odlišnosť. V. Leško píše, že Husserl v *Kríze* „výrazne tlmí (oproti *Karteziánskym meditáciám*) preceňovanú spätosť svojej fenomenológie s Descartovým pokusom filozofie ako *univerzálnej vedy* na axióme absolútnej *sebaistoty ego*. Husserl je vo vzťahu k Descartovej filozofii v *Kríze* výrazne *opatrnejší*, možno aj preto, že už nezachytáva len časť jeho filozofie (*egológiu*), ale že už zrejme vníma aj jeho *druhú tvár* – prírodnú filozofiu („fyzikalistický racionalizmus“)“ ([4], 155). Toto stanovisko je blízke Patočkovmu, ktorý v *statii Husserlova fenomenológia, fenomenologická filozofia a „Karteziánske meditácie“* píše: „*Karteziánske meditácie* majú... oproti... neskorším pokusom ten nedostatok, že príliš silno zdôrazňujú súvislosť fenomenológie s Descartovým pokusom o založenie filozofie ako vedy na *cogito ergo sum*“ ([16], 177).

Podľa nás je vyjadrenie *spätosti* s Descartovou filozofiou v *Karteziánskych meditáciách* namieste. Husserl sa totiž pri hľadaní východiska svojej transcendentálnej fenomenológie potreboval *obrátiť* na mysliteľa, v ktorého diele objavil nielen *filozofa skutočného* začiatku, ale – a to predovšetkým – predchodcu a iniciátora motívov plne realizovaných až na poli transcendentálnej fenomenológie. A tu sa Husserl obracia práve na Descarta. Bez jeho filozofickej iniciatívy by totiž Husserlova fenomenológia nemala pod sebou *pevné dno*, od ktorého by sa mohla odraziť. Štúdium Descartových *Meditácií o prvej filozofii* prinieslo, myslí si E. Husserl, fenomenológii nové podnety a malo priamy vplyv na to, že sa fenomenológia pretvorila na novú formu transcendentálnej filozofie (pozri [3], 7).

Avšak v *Kríze* už nejde (oproti *Karteziánskym meditáciám*) o priamu *spätosť* obidvoch filozofií. Husserlova recepcia Descartovej filozofie je tu detailnejšia, ale je tu čosi veľmi podstatné: je zasadená do širšieho dejinného kontextu. V *Karteziánskych meditáciách* Husserl *vytrhol* Descarta z dejín filozofie a zároveň ho postavil ahistoricky na začiatok – ako východisko svojej transcendentálnej fenomenológie. V *Kríze* už Descartes vystupuje (len) ako jedna z hlavných postáv novovekej filozofie, ktorej analýza má tiež poodhaliť dôvody *krízy európskeho ľudstva*. V Descartovom myslení tu Husserl vidí spojenie dvoch filozofických smerov – *fyzikalistického objektivismu* a *transcendentálneho subjektivismu*. Podľa Husserla sa ich neskoršie odlúčenie stane pre vývoj filozofie osudným. V práci *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia* freiburgský profesor už nezvýrazňuje (lebo to už ani nepotrebuje) *spätosť* s Descartovou filozofiou, ale upozorňuje na vážnosť jeho chápania *substantia cogitans* ako výsledku abstrakcie zo *substantia extensa*, t. j. *transcendentalizmu*, ktorý *podľahol* *metóde a postupu racionalisticko-fyzikalistickému objektivismu*.

Mysliteľské dielo *neskorého Husserla* – zvlášť vo vzťahu k Descartovej filozofii – sa vyznačuje jednou zvláštnosťou. Jeho vnímanie filozofie francúzskeho myslite-

fa – v prácach *Karteziánske meditácie, Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia* a aj *Prvá filozofia* – sa realizuje plne v intenciách tlaku vlastného filozofického učenia. Je to tak preto, lebo len transcendentálna fenomenológia sa má osvedčiť ako filozofia, ktorá sa môže stať jedinou nositeľkou nároku na univerzálnu platnosť. Jedine fenomenológia – tak, ako ju chápal jej hlavný tvorca – môže byť univerzálnou vedou, ktorá poskytne všetkým ostatným vedám spoľahlivý, zaručený a metodicky priezračný fundament ich konštituovania. A nielen to. Vedy nepotrebujú tento základ kvôli nemu samému, ale preto, aby z neho povstalo všetko ďalšie (nasledujúce) bádanie a skúmanie.

Husserl sa pri *historickom ohliadnutí* za Descartovou filozofiou sústreďuje predovšetkým na jeho prácu *Meditácie o prvej filozofii*. Nepochybujeme o tom, že to najpodstatnejšie z Descartovho filozofického dedičstva je sústredené práve v tejto práci,² avšak pochopenie *fenoménu Descartes* je nemysliteľné bez motívov obsiahnutých v ranom spise *Pravidlá na vedenie rozumu*, v slávnej *Rozprave o metóde*, vo *Vášniach duše* a v *Princípoch filozofie*. Podobne ako Hegel – ten sa opiera predovšetkým o čítanie *Princípov filozofie* –, aj Husserl sa sústreďuje na analýzu jedného (aj keď nepochybne veľmi dôležitého či najdôležitejšieho) Descartovho filozofického textu.

2. Descartove *Meditácie* a Husserlova reforma filozofie. Husserlove *Karteziánske meditácie* vychádzajú ako knižné vydanie jeho prednášok, ktoré odzneli na parížskej Sorbone. Hneď na úvodných stranách tejto práce nás Husserl oboznamuje s obrazom vtedajšej doby, resp. filozofie. „Roztrieštenosť súčasnej filozofie a jej bezradná snaživosť nás núti k zamysleniu“ ([3], 10). Od polovice 19. storočia, tvrdí Husserl, môžeme sledovať vo vede a filozofii úpadok. Čo však spôsobilo tento úpadok? Husserl je presvedčený, že je to moment *jednoty*, ktorý patrí k *vede ako vede*. Výsledkom absencie jednotného duchovného priestoru je „filozofická literatúra, ktorá narastá do nekonečna, ktorej však chýbajú takmer akékoľvek súvislosti“ ([3], 10). Husserl sa sťažuje, že doteraz tu máme len bezvýsledné diskusie, pričom chýba dôsledná kritika. Veď výsledkom filozofického snaženia by mali byť závery „prečistené vzájomnou kritikou a čeliace každej kritike“ ([3], 10). Práve preto máme „také množstvo filozofov a takmer toľko isto filozofií“ ([3], 10). Situácia sa čiastočne mení v rámci jednotlivých škôl alebo filozofických smerov, avšak celkový obraz zostáva nezmenený. Aj keď sa na filozofických kongresoch filozofi schádzajú, o filozofii samej to podľa Husserla povedať nemožno.

Existencia veľkého množstva navzájom si odporujúcich filozofických systémov núti teda Husserla, aby sa zamyslel. Ak však chce byť zodpovedným filozofom až do dôsledkov, nestačí len poukázať na problémy a pomenovať ich. Zároveň treba ponúknuť aj východisko z takejto situácie. Pre Husserla je takouto bázou jedine *transcendentálna fenomenológia*, „ktorá dosiahla [kvalitu] skutočnej vedeckej práce“ ([18], 978).

² Pozri vyjadrenie samého Descarta v práci ([17], 13).

V tejto zložitej situácii sa Husserl obracia na *praotca* novovekého myslenia R. Descarta. Husserlova „*renesancia*“ Descartovej filozofie má za úlohu odhaliť a sprítomniť to, čo je z jeho filozofického dedičstva (pre Husserla!) živé a trvalé. Bezvýhodisková situácia, v ktorej sa podľa nemeckého filozofa ocitla filozofia, je zapríčinená tým, že *hnacie sily* vyžarujúce z Descartových *Meditácií o prvej filozofii* stratili svoju pôvodnú životnosť. „Nie sme“ – pýta sa Husserl – „v tejto neblahej prítomnosti v podobnej situácii, v akej sa ocitol Descartes vo svojej mladosti?“ ([3], 11). Musíme teda obnoviť Descartov radikalizmus a prebrať k životu jeho *Meditácie*, aby sme odhalili ich najhlbší zmysel. Podľa Husserla je kritické štúdium Descartovej filozofie veľmi aktuálne a prináša nové podnety a dôvody na zamyslenie. Aj pohľad do dejín ukazuje, že sa Descartovými *Meditáciami* dosiahol „ohromný impulz, ktorý sa čoskoro premietol do úplného pretvorenia vývoja“ ([19], 63). Štúdium tohto Descartovho majstrovského diela malo „priamy vplyv na to, že sa fenomenológia, ktorá už bola vo vývoji, pretvorila do novej formy transcendentálnej filozofie“ ([3], 7).

Podľa Husserla je tak iba fenomenológia schopná priviesť – skutočne plodným spracovaním – na najvyšší stupeň *jasnosti a čistoty* otázky a problémy, ktoré vyplývajú z *Meditácií*. Descartove *Meditácie* naznačujú cestu, upozorňuje Husserl, ktorá „viedla k transcendentálnej fenomenológii“ ([3], 11). Z toho potom podľa Husserla vyplýva, že by sme „transcendentálnu fenomenológiu mohli *takmer* [kurzíva M. J.] nazývať novokarteziánizmom“ ([3], 7). Podľa nášho názoru tu treba veľmi citlivo vnímať slovo „takmer“. Novokarteziánizmus treba potom vzťahovať predovšetkým na *východisko* filozofie, ktoré Husserl spája s filozofickým výkonom R. Descarta. Ak teda Husserl nazýva svoju filozofiu novokarteziánizmom, je to predovšetkým preto, lebo považuje Descartovu filozofiu za nevyhnutný fundament filozofického snaženia. Podľa Husserla sa potom *descartovstvo stáva základom akéhokoľvek filozofovania*. Analogicky by sme potom mohli *Hegelovo vyjadrenie o spinozovstve a Spinozovej filozofii* formulovať vo vzťahu k *Husserlovmu vyjadreniu o descartovstve a Descartovej filozofii* takto: *Buď uznávaš descartovstvo, alebo žiadnu filozofiu. No radikalizmus podľa vzoru Descarta znamená pre Husserla zároveň „odmietnuť takmer celý známy doktrínálny obsah karteziánskej filozofie“ ([3], 7).*

Husserl sa podujal nadviazať a poukázať na tie motívy Descartovej filozofie, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu nielen vo vzťahu k jeho vlastnej filozofickej doktríne, ale aj na tie, ktoré si „zachovávajú svoj význam naveky“ ([3], 7). Podľa neho sa potom hlavnou myšlienkou Descartových *Meditácií* stáva *reformovanie filozofie na vedu na základe absolútneho odôvodnenia* (pozri [3], 7). Tu možno vidieť istú historickú paralelu. Napriek odstupe troch storočí sa obaja nachádzajú v rovnakej situácii. Tak, ako sa Descartes snaží budovať filozofiu ako univerzálnu vedu, aj Husserl sa neskôr pokúsi o to isté. Husserlovo snaženie rovnako smeruje k realizácii projektu univerzálnej filozofie ako jedinej filozofie, resp. *filozofie ako prísnej vedy*.³

³ V lete 1935 však Husserl konštatuje: „Filozofia ako veda, ako vážna, prísna, ba apodikticky prísna veda – *ten sen je dosnívaný*“ ([2], 549). Už v roku 1967 v našich domácich podmienkach si I. Dubský kladie otázku, či sa Husserlovi podarilo realizovať projekt fenome-

Reforma filozofie je u Descarta, konštatuje Husserl, závislá od reformy všetkých ostatných vied. Zároveň však reforma špeciálnych vied je opretá o reformu filozofie samej. Tieto jednotlivé špeciálne vedy sú len „nesamostatnými členmi jedinej univerzálnej vedy, ktorou je filozofia“ ([3], 7). Takéto Husserlovo stanovisko je analógiou Descartovho modelu ľudského vedenia v známom obraze *stromu*, kde *filozofia* (prvá filozofia = metafyzika) predstavuje *koreň stromu*, *fyzika* jeho *kmeň* a *ostatné vedy*, osobitne medicína, machanika, etika a pod., predstavujú *vetvy stromu*. Je teda zrejmé, že Descartovo myslenie nemožno chápať izolovane – striktne sa pridŕžiavať len jednej z *častí stromu* –, ale len a výlučne ako *živý celok*, resp. v *jednote* jeho častí. Husserl však upozorňuje na to, že Descartes pri budovaní filozofie ako *filozofie pravdivej osebe* je v úplne inej situácii ako napríklad I. Kant. Podľa Kanta bola totiž idea univerzálnej vedy (matematická prírodoveda) všeobecne uznávaná všetkými vedcami a vzdelancami jeho doby. Prírodoveda bola „všeobecne uznaná aj ako vzor pre univerzálnu vedu, obopínajúcu všetko *objektívne* jestvujúco v poslednom zmysle, teda ako vzor pre univerzálnu filozofiu“ ([2], 451). Descartes sa však ocitá pred úlohou, myslí si Husserl, (ešte len) získať pre takúto vedu uznanie. Náročným spôsobom musí obhájiť *novú vedu* a zároveň zdôrazniť pravdivosť jej metódy. Husserl oceňuje na Descartovi jeho schopnosť správne rozpoznať, že filozofia v jeho dobe stratila svoju vedeckú prestíž. Filozofia prestala byť univerzálnou vedou, pričom Descartes urobil pre zmenu tejto situácie veľký kus práce. Uvedomil si, že musí kriticky problematizovať všetky poznatky, ktoré sa nepotvrdili evidenciou, t. j. nepoznali sa ako *jasné* a *zreteľné*. Vybudovanie univerzálnej vedy o svete u Descarta spája Husserl s „premenou idey sveta vôbec“ ([2], 82). Jej počiatok možno hľadať v učení G. Galileiho, kde sa objavuje idea prírody chápanej ako „v sebe *reálna* *uzavretý svet* *telies*“ ([2], 81). Tým je podľa Husserla naznačená cesta k dualizmu, ktorá je prítomná vo filozofii R. Descarta. V práci *Prvá filozofia* ide až do extrému, keď píše o „zvrátenom učení o dvoch substanciach...“ ([19], 73).

Podľa Husserla spočíva *premena idey sveta* v rozštiepení (sveta) na svety dva. Na jednej strane je to príroda (ako v sebe relatívne uzavretý svet telies), na strane druhej duševný svet. Husserl sa v tejto súvislosti vracia do obdobia antickej filozofie. Najpodstatnejší rozdiel medzi antickými mysliteľmi a predstaviteľmi novovekej filozofie vidí v tom, že zatiaľ čo v antickej filozofii sa z poznávania a opisu prírody ne-

nológia ako prísnej vedy (pozri [20], 616 – 618). Bez podrobnejšej analýzy tohto problému len reprodukuje vyjadrenie Husserla samého, že sa mu to nepodarilo. Otázka *dosnivaného sna* sa stala neskôr predmetom polemiky medzi V. Leškom a J. Sivákom, ktorý reagoval na jeho štúdiu uverejnenú v časopise *Filozofia* (pozri [21], 129 – 136). J. Sivák je na rozdiel od V. Leška presvedčený, že sen o filozofii ako prísnej vede *nie je pre Husserla dosnivaný*. V súvislosti s ďalším Husserlovým vyjadrením z *Krízy*, že *filozofia je v nebezpečí*, sa pýta: „Keby Husserl sám pokladal svoj sen o filozofii ako prísnej vede za dosnivaný, prečo by hovoril o ohrození filozofie?“ (pozri [22], 457; [23], 10). Aj A. Mokrejš sa domnieva, že nemajú pravdu tí, ktorí interpretujú Husserlovu vetu o *dosnivanom sne* ako prejav rezignácie neskorého Husserla na základný motív svojho filozofického diela (pozri [6], 10). K otázke *dosnivaného sna* pozri s. 19 tohto článku.

vytvára predmet uzavretej univerzálnej prírody, v novoveku je to pod vplyvom prírodovedeckej metódy presne naopak. Rovnaká situácia nastala aj v prípade *vied o duši*, ktoré nemali (v antike) „pred sebou univerzálnu prírodu a prírodovedu“ ([2], 82). Novoveká psychológia sa tak mohla „usilovať o patričnú univerzalitu rovnako v uzavretej oblasti, ktorá jej [teraz – M. J.] prináleží“ ([2], 82). Toto Husserlovo stanovisko vychádza z historického poznania, že v antike ešte neexistuje diferenciácia medzi *vedami o prírode* a *vedami o človeku a o duši*.

Husserl správne poukazuje na skutočnosť, že filozofia v antickom období chcela byť univerzálnym poznaním všestvorenstva, racionálnym poznaním, „*epistémé*, a nie vágnym a relatívnym každodenným poznaním, *doxa*“ ([2], 86 – 87). Novovekí myslitelia, myslí si Husserl, boli presvedčení o tom, že antická filozofia ešte nedosiahla ideál *pravej* vedeckosti. Nový ideál bolo možné vybudovať až „podľa vzoru formovanej matematiky a prírodovedy“ ([2], 87). Husserl je presvedčený – a to aj vzhľadom na vlastnú filozofickú iniciatívu smerujúcu k vypracovaniu modelu *filozofie ako prísnej vedy* –, že univerzálna veda má byť cieľom, ku ktorému má smerovať *úsilie každého filozofa*. Tento cieľ však nemožno realizovať akosi *naraz*, ale „v nekonečnom slede generácií a ich postupnom systematickom bádaní“ ([2], 87). Tu sa však vynára otázka: Aký je *vzťah* takto formulovanej vety k už spomenutej Husserlovej téze o *dosnivanom sne filozofie ako prísnej vedy*? Myslíme si, že sen o *filozofii ako prísnej vede* môže byť – a zrejme aj bude – výzvou pre nasledujúce generácie filozofov. Táto ambícia bude neustálou teoretickou inšpiráciou, ku ktorej sa budú filozofi vracieť, povedané kantovsky, ako k *stratenej milenke* (pozri [24], 504). A filozofia je „v nebezpečí, t. j. jej budúcnosť je ohrozená“ ([2], 550), a to preto, lebo tento cieľ sa nepodarilo dosiahnuť ani Descartovi, ale ani samému Husserlovi v jeho *systematickom bádaní*. Zároveň ani *nekonečný sled nasledujúcich generácií* nemusí k tomuto cieľu dospieť, pretože Husserl až príliš dobre tuší, že vývoj filozofie a ostatných vied nasvedčuje tomu, že realizácia tohto programu sa bude rodiť veľmi ťažko.

Súhlasíme s argumentmi V. Leška, ktoré uvádza vo svojej práci *Filozofia dejín filozofie*, podľa ktorých *sen o filozofii ako prísnej vede* – osobitne vo vzťahu k filozofii Husserla samého – *je dosnivaný*. Prvý argument vychádza z poznania, že neskorý Husserl v práci *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia* tvorí koncepciu transcendentálnej fenomenológie aj na báze novovekého dejinnofilozofického materiálu. „Tým je zjavne táto koncepcia fenomenológie dejinne fundovaná, ale práve to ju v jej záveroch privedie k deštrukcii pôvodného fenomenologického úmyslu projektovať filozofiu ako *prísnu vedu*“ ([4], 152). Druhý argument je založený na konštatovaní, že zámer vybudovať filozofiu ako *prísnu vedu* vo sfére *básnenia* je neuskutočniteľný. Vychádzajúc z Husserlových vyjadrení v *Prílohe* ku *Kríze* z leta 1935, podľa ktorých „zachytenie *vedeckej dejinnosti filozofie* je svojho druhu *básnením*“ ([4], 158), vyjadruje presvedčenie o rezignácii Husserla na jeho vlastný – a zároveň najdôležitejší – filozofický projekt. Keďže vybudovať *prísnu vedu* vo sfére dejín filozofie a básnenia je vo svojej podstate nerealizovateľný *filozofický plán*, môže V. Leško konštatovať, že „projekt *univerzálnej filozofie ako jedinej filozofie* je síce veľmi zaujímavý, ale je vo svojej podstate nenaplniteľný“ ([4], 158). *Rozštiepe-*

nie sveta na prírodu a duševný svet platilo, upozorňuje Husserl, na počiatku novovekej vedy ako samozrejme. Neudivuje ho teda, že u Descarta sa – pod vplyvom Galileiho mysliteľského snaženia – stretávame s ideou *univerzálnej matematiky* ako *systému exaktného poznania*. „Preto svet a filozofia dostávajú korelatívne celkom novú tvár. Svet osebe musí byť racionálnym svetom, ale v novom zmysle racionality, prevzatom z matematiky alebo zo zmatematizovanej prírody, takže v dôsledku toho bude treba vybudovať filozofiu, univerzálnu vedu o svete, ako jednotnú racionálnu teóriu *more geometrico*“ ([2], 82 – 83).

Podľa Husserla nie je Descartov ideál vedy, ideál matematickej prírodnej vedy podrobený kritickej analýze. Už na začiatku *prvej meditácie Karteziánskych meditácií* vyjadruje nemecký mysliteľ presvedčenie, že aj *ideu univerzálneho základu filozofie* musíme pokladať za hypotetickú. „Tento ideál“ – píše E. Husserl – „určuje ako neblahý predsudok celé storočia a nepodrobený kritike určuje tiež samotné Meditácie“ ([3], 12). Descartes berie ako samozrejmú aj to, že univerzálna veda musí mať deduktívnu podobu. Táto samozrejmú bola určite spätá s filozofickou tradíciou od čias Aristotela. Práve on usporiadal dovtedy nesystematicky vytvorené pravidlá jeho predchodcov do prvého *systematického a deduktívneho systému v dejinách vedy*. Otázkou zostáva, či Descartes čítal celého Aristotela, ale jeho dejinná filozofická misia je „mohutnou obhajobou dedukcie, jej oživením a rozšírením“ ([25], 135).

Descartova idea vedy nie je potom podľa Husserla nič iné ako idea, ktorá „neustále riadi všetky vedy a ich úsilie o univerzálnosť...“ ([3], 16). Taká nesmie byť ani *logika*, konštatuje ďalej, lebo aj ona je zbavená nároku na apodiktickú platnosť. Akákoľvek platnosť vedy, resp. poznatku je *našou* platnosťou, t. j. musíme ju získať a vytvoriť sami. To, či nakoniec ideál pravej vedy bude podobný, alebo dokonca totožný s tradičnou logikou, nemôžeme podľa Husserla teraz ešte vedieť. Pre nás, ktorí stojíme na úplnom začiatku filozofického skúmania, nemôže platiť „žiadny normatívny ideál vedy...“ ([3], 13). Takýto ideál „môžeme mať len vtedy, keď si ho od začiatku vytvoríme“ ([3], 13). Husserl k tomu dodáva, že takýto ideál sa môže neskôr ukázať ako domnelý. Nevieme teda, či sa dá vôbec uskutočniť! „Berieme túto ideu ako predbežný predpoklad, ktorému sa na skúšku podriadujeme, ktorým sa v našich meditáciách dávame pokusne viesť“ ([3], 13). Tu si však musíme uvedomiť dôležitú skutočnosť. Uvažujeme tu totiž o dvoch veciach. *Po prvé*, uvažujeme o *idei univerzálnej vedy* samej. *Po druhé*, o tom, čo tvorí, resp. má tvoriť *obsah* tejto idey. Naozaj platí, že Descartes neskúma *náplň* samej idey vedy. Prijíma, ovplyvnený filozofickou tradíciou od Galileiho, ideu geometrie, matematickej prírodovedy ako samozrejmú. Ak však uvažujeme o obsahu tejto idey, nevyhnutne sme už museli prijať aj ideu ako platnú, resp. pravdivú. Husserl nielenže odmieta naplniť obsahom ideu univerzálnej filozofie, ale zároveň túto ideu kladie ako *predbežný predpoklad*. Ale aj idea univerzálnej vedy kladená ako *predbežný predpoklad* vyvoláva množstvo otázok. Spolu s R. Ingardenom sa môžeme pýtať na *predbežnosť*, resp. *dôvody predbežnosti*, alebo na *spôsob vlastnenia* tejto idey (pozri [26], 151). To najpodstatnejšie z Ingardenových skúmaní je však jeho poznatok, že idea vedy na základe absolútneho odôvodnenia je Husserlom buď prijatá dogmaticky, alebo musí byť získaná transcendentálno-

fenomenologicky. Najskôr teda musí byť transcendentálno-fenomenologická redukcia už uskutočnená, aby sme mohli zistiť „možnosť a nutnosť tejto redukcie“ ([26], 151). Pohybujeme sa tak v bludnom kruhu; Husserl predpokladá niečo, čo má byť dokázané až neskôr. Mimochodom, v podobnej situácii sa podľa Husserla ocitol aj Descartes ([3], 81 – 82), keď nepochopil vlastný zmysel *apercepce na poli transcendentálnej subjektivity*.

Ďalším významným momentom Husserlovej analýzy Descartovej filozofie – a tým sa výrazne približuje k Hegelovmu chápaniu – je konštatovanie, podľa ktorého hľadaním ciest ideálu pravej vedeckosti sa zakladateľ novovekej filozofie ocitol na pôde *subjektívne orientovanej filozofie*. Podľa Husserla sa obrat k subjektivite uskutocňuje na dvoch úrovniach. Najprv sa uvažujúci musí *vrátiť* k sebe samému, aby sa zbavil všetkých nekriticky získaných poznatkov. Potom majú byť filozofické, ale aj všetky ostatné poznatky vybudované odznova; a to takým spôsobom, aby bol za ne uvažujúci od samého začiatku zodpovedný. Je teda zrejmé, že uvažujúci musí začať od „absolútnej chudoby poznania“ ([3], 8). To je zároveň predpokladom vypracovania takého postupu, ktorý bude viesť k *pravdivému poznaniu*. Descartove *Meditácie* sú pre Husserla *pravzorom* filozofických úvah filozofa, ale nechcú (a nemajú) byť len jeho vnútornou záležitosťou. Sú predobrazom pre „každého filozofického začiatčníka“ ([3], 8). Veľký význam Descartových *Meditácií* spočíva podľa Husserla v tom, že vykresľujú, resp. pokúšajú sa vykresliť „nutný štýl filozofického počiatku“ ([19], 62).

Analýza prvých dvoch meditácií vedie Husserla k tvrdeniu, že sa tu nachádza *veľký objav*, ktorý Descartes síce postrehol, avšak „nedokázal pochopiť vlastný zmysel tohto objavu“ ([19], 63). Husserl nachádza historickú paralelu medzi *životnou misiou* francúzskeho filozofa a janovského moreplavca. „Descartovi sa darilo rovnako ako Kolumbovi, ktorý objavil nový kontinent, ale o tom nevedel a myslel si, že objavil len novú námornú cestu do starej Indie“ ([19], 63). Husserl je presvedčený, že Descartes objavil pôdu *čistej subjektivity*, *ego cogito* uzavreté do seba. „Všetky vedecké štúdie“ – píše Husserl – „boli doteraz nasmerované na objektivitu, mali všade pred sebou objektivitu v naivnej skúsenosti“ ([19], 67). Doteraz sa nikdy nestala predmetom úvah jednotlivých filozofov otázka: „Ako spoznávať subjektivitu vo svojom čistom vedomom živote realizuje zmyslový výkon, výkon úsudku, názoru, objektivitu?“ ([19], 67). Inak formulované: Akým spôsobom subjektivita postupne teoreticky určuje objektivitu? Descartes sa tak ocitol v dobe *najväčšej zo všetkých revolúcií*, ktorú Husserl označuje ako „*z v r a t v e d e c k é h o o b j e k t i v i z m u* – nielen novovekého objektivizmu, ale aj objektivizmu všetkých predchádzajúcich filozofií celých tisícročí – na transcendentálny subjektivismus“ ([2], 90).

LITERATÚRA

- [1] MAJOR, L.: Descartes v kontextu Husserlovy a Patočkovy fenomenologie. In: *Filosofický časopis*, 1996, č. 5.

- [2] HUSSERL, E.: *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha 1996.
- [3] HUSSERL, E.: *Karteziánské meditace*. Praha 1993.
- [4] LEŠKO, V.: *Filozofia dejín filozofie*. Prešov 2004.
- [5] BAYEROVÁ, M.: Husserlova fenomenologie ve vztahu k Descartovi. In: *Filosofický časopis*, 1996, č. 5.
- [6] MOKREJŠ, A.: *Fenomenologie a problém intersubjektivit*. Praha 1969.
- [7] BLECHA, I.: *Husserl*. Olomouc 1996.
- [8] CIBULKA, J.: *Smysl a fakticita*. Bratislava 1996.
- [9] MOKREJŠ, A.: *Husserl a otázka „Co je normální?“*. Praha 2002.
- [10] HUSSERL, E.: *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Praha 1996.
- [11] HUSSERL, E.: *Idea fenomenologie*. Praha 2001.
- [12] BERNET, R. – KERN, I. – MARBACH, E.: *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*. Praha 2004.
- [13] HUSSERL, E.: *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Praha 2004.
- [14] HUSSERL, E.: *Filosofie jako přísná věda*. In: *Čítanka z dějin filosofie*. Praha 1978.
- [15] BIEMEL, W.: *Úvod k německému vydání Husserlovy Idey fenomenologie*. In: Husserl, E.: *Idea fenomenologie*. Praha 2001.
- [16] PATOČKA, J.: Husserlova fenomenologie, fenomenologická filosofie a „Karteziánské meditace“. In: Husserl, E.: *Karteziánské meditace*. Praha 1993.
- [17] DESCARTES, R.: *Meditationes de prima philosophia – Meditace o první filosofii*. Praha 2001.
- [18] HUSSERL, E.: *Fenomenologie a antropologie*. In: *Filosofický časopis*, 1999, č. 6.
- [19] HUSSERL, E.: *Erste philosophie*. In: Husserl, E.: *Gesammelte Werke (Husserliana)*, Band VII und VIII, 1 – 2 Teil, Hamburg 1992.
- [20] DUBSKÝ, I.: *Svět, domov a cesta u Jana Patočky*. In: *Filosofický časopis*, 1967, č. 5.
- [21] LEŠKO, V.: Husserlova recepcia novovekej filozofie v „Kríze“. In: *Filozofia*, 1993, č. 3.
- [22] SIVÁK, J.: *Poznámka k Husserlovmu výroku „Der Traum ist ausgeträumt“*. In: *Filozofia*, 1993, č. 7.
- [23] SIVÁK, J.: *Husserl a Merleau Ponty*. Bratislava 1996.
- [24] KANT, I.: *Kritika čistého rozumu*. Bratislava 1979.
- [25] SISKÁ, F.: *Descartes, dedukcia a kalkuly*. In: Leško, V. (ed.): *Descartes a súčasnosť*. Prešov 1996.
- [26] INGARDEN, R.: *Kritické poznámky dr. Romana Ingardena*. Krakov. In: Husserl, E.: *Karteziánské meditace*. Praha 1993.

Príspevok vznikol v Ústave humanitných vied na Prírodovedeckej fakulte UPJŠ v Košiciach ako súčasť grantového projektu VEGA č. 1/2500/05.

PhDr. Milovan Ješič, PhD.
 Ústav humanitných vied
 Prírodovedeckej fakulty UPJŠ
 Moyzesova 16
 040 01 Košice
 SR
 e-mail: jesicsk@yahoo.com